

פ' בהעלתך

1 במדבר פרק יב

(א) וַתְּדַבֵּר מֵרִים וְאַהֲרֹן בְּמִשְׁחַת עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח:

2 בכור שור על במדבר פרק יב פסוק א

על אודות האשה הכושית אשר לקח: לפי הפשט: שהיו אומרים: "וכי לא מצא משה אשה מבנות ישראל שיקח לו לאשה, שהלך לקחת מבנות הכושים שהם ערלים? וכי בשביל שהקדוש ברוך הוא מדבר עמו – מתגאה, שאינו רוצה לישא אשה מבנות ישראל, שביקש אשה במרחק?"

(3) כי אשה כושית לקח: לפי שלא מצינו במקום אחר שמשה לקח אשה כושית – הגיד לך הכתוב, כי בודאי אשה כושית לקח. ועל צפורה לא דיברו על שלא היתה מישראל, כי אז אנוס היה, מפני שהיה בורח ולא היה יכול לבוא במצרים בתוך בני-ישראל.

4 רשב"ם על במדבר פרק יב פסוק א

הכשית - שהיא ממשפחת חם:

כי אשה כשית לקח - כדכתיב בדברי הימים דמשה רבינו מלך היה בארץ כוש ארבעים שנה ולקח מלכה אחת ולא שכב עמה כמ"ש שם. והם לא ידעו כשדברו בו שלא נזקק לה. זה"ו עיק"ר פשוט"ו. שאם בשביל צפורה דברו מה צורך לפרש כי אשה כושית לקח וכי עד עתה לא ידענו כי צפורה מדינית היא. ועוד תשובה כי לא היתה כושית כי כוש מבני חם הוא ומדין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם:

5 תרגום אונקלוס על במדבר פרק יב פסוק א

ומללת מרים ואהרן במשה על עסק אתתא שפרתא די נסיב ארי אתתא שפרתא דנסיב רחיק.

6 רש"י על במדבר פרק יב פסוק א

ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנא' למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה ק"ו למספר בגנותו של חבריו:

(7) האשה הכשית - (שם) מגיד שהכל מודים ביפיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי:

כושית - בגימ' יפת מראה:

על אדות האשה - על אודות גירושיה:

כי אשה כשית לקח - מה ת"ל אלא יש לך אשה נאה ביפיה ואינה נאה במעשיה במעשיה ולא ביפיה אבל זאת נאה בכל האשה הכשית - על שם נזיה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה: כי אשה כשית לקח - ועתה גרשה:

8 במדבר פרק יב

(ב) וַיֹּאמְרוּ הָרֶק אֵךְ בְּמִשְׁחַת דְּבַר ה' הֲלֹא גַם בָּנוּ דְּבַר וַיִּשְׁמַע ה':

(ג) וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנָו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:

(ד) וַיֹּאמֶר ה' פְּתָאֵם אֶל מִשָּׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל מֵרִים צְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם אֶל אֶהֱל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם:

(ה) וַיֵּרָד ה' בְּעַמֻּד עָנָן וַיַּעֲמֵד פְּתַח הָאֶהֱל וַיִּקְרָא אֶהֲרֹן וּמֵרִים וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם:

(ו) וַיֹּאמֶר שְׁמַעוּ נָא דְבַרִי אִם יִהְיֶה נְבִיאֵיכֶם ה' בְּמִרְאָה אֱלֹוֹי אֲתוֹדַע בְּחֻלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ:

(ז) לֹא כֵן עֲבַדִּי מִשָּׁה בְּכָל בֵּיתִי נֹאמֵן הוּא:

(ח) פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ וּמִרְאָה וְלֹא בְחֻלּוֹת וְתִמְנַת ה' יִבִּיט וּמִדּוּעַ לֹא יֵרָאֵתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְּמִשָּׁה:

9 ספרי צט

...ותדבר מרים ואהרן במשה: מניין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה? אלא שראתה את צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים, אמרה לה: "מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים?" אמרה לה: "אין אחיך מקפיד בדבר". לכך ידעה מרים ואמרה לאחיה ושניהם דיברו בו. ר' נתן אומר: מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר (במדבר יא כז) "וירץ הנער" ... כיון ששמעה צפורה, אמרה: "אוי לנשותיהם של אלו". בכך ידעה מרים ואמרה לאחיה...

10 רבינו בחיי על במדבר פרק יב פסוק א

על אודות האשה הכושית - היא צפורה שהיא מדינית, ומדינים הם ישמעאליים והם דרים באהלים, כדכתיב (חבקוק ג) ירגזו יריעות ארץ מדין, ואין ביניהם לבן מפני תוקף חמימות השמש. והטעם כי אשה כושית לקח הוא הדבור שדברה מרים, והיו חושבים שלא נמנע משה מהיות עם צפורה אלא בשביל שאינה יפה. ואונקלוס שתרגם אתתא שפירתא, כנוי

הוא דרך כבוד, כמו שקורין לעור סגי נהור. ולכך הזכיר והאיש משה ענו מאד כי הכתוב יעיד על ענותנותו שלא ידע בה אם היתה יפה אם לאו כענין הנזכר באברהם אבינו:

11) ורש"י ז"ל פירש אשה כושית אשה יפה, ועל שם נזיה נקראת כושית, כאדם הקורא לבתו נאה כושית שלא תשלוט בה עין הרע. ויהיה פירוש על אודות האשה הכושית על אודות גרושיה, כי אשה כושית לקח ועכשיו גרשה, וכן כושית בגימטריא יפת מראה:

12) אבן עזרא על במדבר פרק יב פסוק א

יש אומרים כי משה מלך על כוש ולקח כושית והמתרגם אמר שפירתא וטעמו לשון כבוד כאשר יקראו הישמעאלים לזפת הלבן גם אנחנו נקרא העור סגי נהור. והנה לא יתכן שנקרא שם שהוא לשבח להפכו לגנאי. . . והישר בעיני שזו הכושית היא צפורה כי היא מדינית ומדינים הם ישמעאלים והם דרים באהלים וכן כתוב ירגזון יריעות ארץ מדין ובעבור חום השמש אין להם לבן כלל וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית:

13) וטעם כי אשה כשית לקח - זה הדבור שדברה מרים ומה נכבד דברי קדמונינו שאמרו על הזקנים אשריהם ואוי לנשיהם והנה חשדו משה כי לא נמנע לשכב עם צפורה רק בעבור שאיננה יפה:

14) אבן עזרא על שמות פרק ב פסוק כב

וזאת צפורה הוא האשה הכושית אשר אמר. ואשר כתוב בדברי הימים דמשה אל תאמן. וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה. וככה ספר זרובבל. וגם ספר אלדד הדני ודומה להם:

15) תרגום יונתן על במדבר פרק יב פסוק א

ואישתעו מרים ואהרן במשה על עיסק איתא כושייתא דנסיב, והא לא איתא כושייתא הות צפורה אתת משה, אלא היך מה דהוין כושייא משני בשריה מכל ברייתא, כן הות צפורה אתת משה יאה בריוה ושפירא בחזוה ומשניא בעובדיא טבא מכל נשיא דדריא ההוא.

16) הכתב והקבלה על במדבר פרק יב פסוק א

. . . ותערומת מרים ואהרן במשה היה על שפירש ממנה לבלי הזדקק לה, כמ"ש אונקלוס ארי אתתא שפרתא דנסיב רחיק, וכן פירש"י לדרז"ל, ולזה הסכים ראב"ע ורי"א. ורוב המפרשים ימאנו בפירוש זה באמרם דאם כן עיקר הספור חסר במקרא, שהיו מדברים עליו על שהרחיקה והפרישה ממנו, כי לא הזכיר רק לקחו אותה לאשה, ולזה בחרו יותר לפרש כפשוטו של מקרא שהתרעמו עליו על שנשא כושית בהיותו מלך מ' שנה בארץ כוש, כמסופר בספר דברי הימים של משה, ובזה בחר הרשב"ם.

17) ואנכי לא כן אדמה, כי משמעות לשון המקרא יורה לנו דלא כפירוש רשב"ם, דאם תערומתם על משה היה לפי שנשא אשה כושית, הו"ל למקרא לומר, על אשר לקח אשה כושית. לא לאחר הלקוחין ולהקדים האשה, וזה יודה כל חיך הטועם טעם מליצת הלשון. אמנם טענת המפרשים בחסרון הודעת הרחקתו והפרשתו ממנו אינה טענה לדעת, אחר שנתבונן בעיקר הוראת מלת אודות; מלת אודות מתורגם בכ"מ עסק, ובעלי הלשון גדרוהו לענין גרם וסבה, ואמרו שכן נקראת הסבה אוד בלשון ערבי; ואין זה נכון לדעתי כי בכל מקום מחובר הוא עם מלת על, על אודות הבאר, על אודות האשכול, על אודות ישראל, ואחרי שמלת על לבדו יורה גם כן על הסבה הגורמת, כמו על הברכה אשר ברכו, על עזבם את תורתך, אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך, וכמוהם רבים אין מספר שמלת על הוראתו הסבה, ואיך נפרש אם כן מלת אודות המחובר אליו גם כן לשון סבה, למה לנו לחבר יחד בכ"מ להוראת הסבה שתי מלות אם די באחת מהן?

18) לכן נראה לי לפרש מלת אודות לשון הרחקה פרישה והבדלה, כי בלשון ארמי שרש אד הוראתו על גלגול ותנועת הדבר להתרחק מדבר כי על הגורם להפיל ולהתזיז דבר מיד חברו. . . ונאמר על המרוחק מארצו ומתנועע בארץ לא לו יקדמוני ביום אידי (תהלים י"ח) דתרגומו ביום טלטולי, וכן המקל שמנידין בו העצים הבערים באש עד שיבדלו זה מזה כדי שיאחז האור בכל צדדיו יקרא אוד, אוד מוצל מאש (עמוס ד', זכריה ג'), כמ"ש ר"ש ב"מ שם, מכל אלה אני אומר כי גם מלת אודות פ' הבדלה והרחקה, לכן יהושע וכלב שהבדילו עצמם להתרחק מעצת מרגלים מקדש ברנע, אמר (יהושע י"ד) אשר דבר ה' אל משה על אודותי ועל אודותיך, מלת על פ' הסבה, ומלת אודות פ' הבדלה והרחקה, ור"ל בשביל הבדלתי והפרשתי ובשביל הבדלתך והפרשתך,

19) וכן כאן על אודות האשה ר"ל בשביל הרחקת האשה. ואם נחזיק גם בספר ד"ה הנזכר, לפי שהוזכר ענין זה גם בתרגום יב"ע על מקרא זה, יש להבין בו מאמרי כי אשה כושית לקח, שהוא באמת תוספת שאינו צריך ורמזו בזה על האשה הכושית האמתית אשר לקח אז במלכו בארץ כוש, וכנותנים טעם לתערומתן עליו בהפרשו כעת מצפורה, וכאלו יאמרו, עתה הוא נזהר בפרישות גדולה להתרחק מהזדקקות מאשה ראויה והגונה אליו, ואז לא הקפיד גם על נשואי אשה אשר גם לאיש המוני אינה ראויה, ונרויח בזה גם כן טעם קראם את צפורה בשם כושית, והוא לזווג המלות כושית מדומית והיא צפורה, עם כושית אמתית בהיותו מלך בכוש, וכענין לשון נופל על הלשון הנהוג בכ"ק, כמו בתי אכזיב לאכזב (מיכה א') ע"ש הרבה כזה, הנה עכ"פ מבואר המקרא לדרז"ל יותר על פשטיה ממה שפירשוהו זולתם: